

Percepcija ekoloških problema kod studenata sveučilišta u Zagrebu.

Vrtar, Petra Borna

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:554498>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Petra Borna Vrtar

**Percepcija ekoloških problema kod studenata
Sveučilišta u Zagrebu**

Završni rad

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU I FILOZOFIJU I KULTURU

Petra Borna Vrtar

**Percepcija ekoloških problema kod studenata
Sveučilišta u Zagrebu**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Markešić

Sumentor: mag. soc. et mag. educ. soc. Erik Brezovec

Zagreb, 2020.

Sadržaj

Sažetak	3
Uvod	4
1. Čovjekovo djelovanje na prirodni okoliš	6
1.1. Zagađivanje okoliša	7
2. Ekološka kriza	9
2.1. Život u skladu sa održivim razvojem	10
2.2. Percepcija ekoloških problema	12
2.3. Sociološka relevantnost ekoloških problema	13
2.4. Percepcija ekoloških problema kod studenata Sveučilišta u Zagrebu.....	14
3. Možemo li zaštititi okoliš?	16
Zaključak	18
Popis literature.....	19

Sažetak

Pitanje čovjekovog utjecaja na očuvanje i zagađivanje okoliša danas zaslužuje biti tema kako svakodnevnih, tako i službenih razgovora. Štetni utjecaj čovjekova zagađivanja i iskorištavanja resursa ostavio je dugoročne posljedice na prirodni okoliš i sva živa bića. Na odnos čovjeka prema prirodi i njegovu percepciju o ekološkim problemima uvelike utječe kako vladine i nevladine organizacije rukovode aktualnim problemima. Od različitih koncepata i paradigmi kojima se područja proučavanja okoliša služe prilikom proučavanja odnosa živih bića i njihovog prirodnog okoliša, ovaj rad usmjeren je na percepciju pojedinaca o ekološkim promjenama i problemima te načinima na koje vladine i nevladine organizacije upravljaju aktualnim ekološkim problemima.

Ovaj rad napisan je u sklopu završetka preddiplomskog studija sociologije i filozofije na fakultetu Hrvatskih Studija Sveučilišta u Zagrebu. U prvim poglavljima prikazat će se kako je čovjekovo djelovanje u svijetu utjecalo na prirodni okoliš. Ovdje se ističe iscrpljivanje resursa i zagađivanje okoliša kao temeljni izvor čovjekova doprinosa onečišćenju okoliša. Nadalje, pozornost je usmjerena na definiranje ekološke krize i održivog razvoja te na odgovore svjetskih organizacija i moguća rješenja prema životu u skladu s održivim razvojem. Središnja tema u nadolazećim poglavljima rada jest percepcija pojedinaca o ekološkoj krizi. Pažnja je skrenuta na sociološke pristupe proučavanju ekoloških problema te je pokazana važnost angažmana sociologije prema uočavanju, prikazivanju i objašnjavanju izvora i učinka ekoloških problema na društvo. U posljednjem podnaslovu navedena su dosadašnja istraživanja percepcije ekoloških problema provedena među studentima Sveučilišta u Zagrebu. Pri zaključivanju rada dan je odgovor na pitanje »Možemo li zaštititi okoliš?«.

Ključne riječi: ekološka svijest, ekološka kriza, održivi razvoj, percepcija ekoloških problema

Uvod

Velika dostignuća koje je čovječanstvo postiglo ostavljaju svoj vječni trag na planeti Zemlji. Znanstvene spoznaje obogaćuju cjelokupnu zalihu znanja, tehnološka otkrića pomiču granice mogućnosti, a industrijski napredak olakšava proizvodne procese i olakšava čovjekovu svakodnevnicu. Međutim, prilikom čovjekove potrebe za prilagodbom i napretkom, suprotno mogućnostima i zahtjevima prirodnog okoliša, iskoristila se ogromna količina kako obnovljivih, tako i neobnovljivih resursa. Osim očekivanih nestašica resursa potrebnih živim bićima za opstanak, kao prijetuća opasnost živom svijetu sve učestalije se javljaju prirodne katastrofe i bolesti.

Čini se da se interes ljudi za ekološke promjene povećao tek kada su istraživanja počela pokazivati da zagađivanje okoliša potencijalno ugrožava čovjekovo zdravlje. Ekološki problemi s kojima smo svake godine sve očiglednije suočeni, postoje kao rezultat sveukupnog djelovanja i razvoja čovječanstva na planeti Zemlji. Usprkos tome što bi odnos čovjeka i prirode od pamtivijeka trebala biti aktualna tema svih rasprava, samo postojanje ekoloških problema počinje se adresirati tek šezdesetih godina prošlog stoljeća. Od prve UN-ove konferencije o okolišu i ekološkim problemima pa do neizvjesnog vremena u budućnosti, državne i svjetske organizacije ukazuju na postojeće probleme te periodički predlažu nizove mogućih rješenja i potencijalnih planova za održivi razvoj. No, razina uopće zabrinutosti za postojeće ekološko stanje do sada se pokazala niti približno dovoljnom za pokretanje nekih značajnijih promjena.

Život u skladu sa zahtjevima održivog razvoja prvobitno podrazumijeva podizanje ekološke osviještenosti čovječanstva. Percepcija pojedinca o tome kako njegove svakodnevne navike utječu na estetske i klimatske promjene u okolišu odredit će njegovu volju za djelovanjem. To bi se moglo postići počevši time da se edukacija o ekološkim zbivanjima ukomponira u odgojni i obrazovni sustav, a za to je potreban poticaj vladinih i nevladinih organizacija. Kako vlada, udruge i pokreti oslovljavaju i rukovode društvenim, političkim pa i ekološkim događajima u velikoj će mjeri determinirati stav pojedinca o stvarnoj važnosti problema.

U nadolazećim poglavljima prikazat će se značenje i važnost promjena u prirodnom okolišu te uloga čovječanstva u stvaranju ekoloških problema. Središnji cilj rada trebalo je biti empirijsko istraživanje provedeno anketnim upitnicima na prigodnom uzorku od 250 studenata na različitim fakultetima Zagrebačkog sveučilišta. No, s obzirom na situaciju u kojoj se nalazimo u 2020. godini, gdje nove epidemiološke mjere u sprječavanju širenja korona virusa nalažu samoizolaciju i socijalno distanciranje, nije bilo moguće provesti terensko istraživanje. Umjesto

toga, ovaj rad je isključivo teorijski rad nastao kao rezultat proučavanja djela, radova i članaka nekoliko hrvatskih sociologa i akademika. Također, zbog specifičnosti naslova rada, u posljednjim poglavljima prikazat će se dosadašnja istraživanja stavova i percepcije studenata o ekološkim problemima.

1. Čovjekovo djelovanje na prirodni okoliš

Civilizirani čovjek oduvijek teži konstantnom rastu i razvoju. Nekoć je kulturni i duhovni napredak bio temelj vlastite samoaktualizacije. Središnji razlog razvijanja znanosti i tehnologije bio je pomnije razumijevanje okoliša i prirodnih zakona. No, iznenadna tehnološka dostignuća industrijalizacije i potreba za stalnim znanstvenim napredovanjem dovela je do ubrzanja čovjekove svakodnevice gdje je sve manje vremena posvećeno poštivanju i štovanju prirode. Napredak čovječanstva i samoostvarenje pojedinaca sada pretpostavlja pomicanje granica čovjekovih mogućnosti sve kompleksnijim tehnološkim i znanstvenim projektima. U tom razvoju okolnosti, ljudska potraga za transcendentnim značenjem prirode biva zamijenjena antropocentričkom potrebom za upravljanjem i iskorištavanjem prirode radi vlastite dobiti. Ovu promijenjenu socijalnu, političku ali i privatnu stvarnost Visković naziva jednim novim okvirom »osmišljavanja svijeta u kojemu jedan prepotentan antropocentizam te jedna naivna i razorna ideja svemogućeg napretka diktiraju da je *Homo faber* jedini subjekt i da je sve ostalo oko njega samo objekt iskorištavanja prema kojemu on nema bilo kakve odgovornosti i obzira.«(Visković, 1997: 402).

Uz nezainteresiranost i neupućenost, možda najveća prepreka u ljudskom pojedinačnom djelovanju prema sprječavanju daljnjeg zagađenja jeste činjenica da većina ljudi smatra kako njihov osobni doprinos u krajnjoj liniji ne ostavlja nikakav utisak. Ako tome pribrojimo i mogućost da vladine i nevladine organizacije ne prikazuju zagađenje kao zajednički problem koji je rješiv samo kolektivnim naporom, motivacija za djelovanje u obliku recikliranja, čišćenja okoliša pa čak i prestanka bacanja otpada na za to nepredviđena mjesta, vrlo je mala.

Osim toga što većina ljudi vjerojatno ne vjeruje da je njihovo djelovanje značajno, pokazalo se da čovječanstvom vlada veliko povjerenje u tehnološka rješenja. Zahvaljujući industrijalizaciji te otkriću strojeva i mehanizama koji su uvelike olakšali čovjekov svakodnevni fizički rad, a u nekim aspektima i potpuno nadomjestili ulogu čovjeka, postalo je uobičajeno da se ljudi nadaju da će iskrsnuti neko novo, revolucionarno tehnološko otkriće kao odgovor na sva problematična pitanja. Upravo iz tih razloga, odnosno radi olakšanja fizičkog rada i naizgled bolje efikasnosti, nove tehnike industrijske poljoprivrede nadomjestile su tradicionalne načine seljačke poljoprivrede. No kada govorimo o nepravilnostima i problemima u ekosustavu, specifično rješenje u obliku tehnologije ili je nepostojeće ili je neostvarivo. Čak i kada bi postojao nekakav novi tehnološki izum, on bi mogao riješiti tek pojedinačne aspekte već stvorenih problema poput zagađenosti, ali ne bi mogao ukloniti ili spriječiti već postojeće ekološke promjene i

probleme: »Većina tehnoloških sredstava sračunata je na kratkoročne učinke, koji mogu biti zapanjujući, ali ne vode računa o ekološkim faktorima, o sistemu kao cjelini, izazivaju prije ili kasnije opasno narušavanje ravnoteže u sistemu i konačni učinak je veća šteta nego korist od njihove upotrebe.«(Supek, 1972/1978: 115)

Pa prema tome, bilo kakva supstitucija prirodnih, samoregulativnih procesa ekosistema sa onim umjetno stvorenima od strane čovjeka, pokazala se češće štetnom nego korisnom. Bilokakva značajna promjena prema sprječavanju zagađivanja okoliša mora započeti podizanjem ekološke svijesti. Ekološka naobrazba nužan je preduvjet djelovanja u skladu sa potrebama okoliša, a ključno rješenje može se pronaći samo kolektivnim naporom svih društava.

1.1. Zagađivanje okoliša

Proces zagađivanja okoliša uključuje dugogodišnje odlaganje štetnih, organskih ili sintetičkih stvari u prirodni okoliš. Najveće posljedice na ekosistem ostavila su velika tehnološka, industrijska i znanstvena otkrića posljednjih stoljeća. Modernizacija, urbanizacija, i brojne revolucije samo su neki od velikih ljudskih napredaka koji su promijenili svakodnevno ponašanje ljudi i doveli do stanja zagađenosti u kojemu smo danas. U jednom od najviše obuhvatnih djela hrvatske socijalne ekologije »Ova jedina Zemlja«, Supek postavlja pitanje »Idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju?« (Supek, 1972/1978: 11). Mnogi teoretičari i stručnjaci okoliša imali su slične dileme, uvijek suprotstavljajući dva moguća ishoda trenutne situacije, apokalipsu i revoluciju. Poljoprivredna revolucija podredila je sve prirodne resurse planete Zemlje čovjekovoj upotrebi i naučila čovjeka novim, bržim i efikasnijim načinima opskrbljivanja životno potrebnih potrepština. Industrijska revolucija sa sobom je donijela nova tehnološka otkrića, mogućnost mehaničko i kemijsko stvorenih izvora energije i svime time preobrazila proizvodne procese i predstavila jedan novi, ubrzan način svakodnevnog života. Ukratko rečeno, čovjek je uoči prve revolucije naučio koristiti obnovljive resurse, a industrijskom revolucijom otkrio brojne neobnovljive resurse. Neiscrpno trošenje prirodnih resursa poput hrane i vode dovelo do toga da je velik broj biljnih i životinjskih vrsta u opasnosti od izumiranja. Osim toga, svakodnevno korištenje neprirodnih i nerazgradivih materijala ugrozilo je zdravlje i život svog živog svijeta, pa tako i čovjeka. Jasno je da se život u takvom tempu ne može nastaviti i zato postoji potreba za postojanom promjenom ili revolucijom (Supek, 1972/1978: 9 – 62).

»Bez obzira na činjenicu koliko će čovječanstvo biti sposobno da prije, to jest pravovremeno, ili kasnije, to jest kada bude prekasno, uklanja ovu opasnost, ono stoji pred zadacima koji se odnose na totalitet čovjekove biološke i društvene egzistencije, koji stavljaju u pitanje kako njegov način života tako i sistem vrijednosti, i zato moramo govoriti o potrebi nove civilizacije, o Trećoj revoluciji. (...) Neophodno je ukloniti sadašnju ekološku krizu, i to ne samo tako da se odstrane glavni izvori zagađivanja i kvarenja ljudske okoline, nego da se stvori uopće jedan zdraviji, prirodniji, humaniji odnos između čovjeka i prirode.« (Supek, 1972/1978: 20)

Kao različite vrste poljoprivrede, ali i glavne izvore zagađenosti seoskog okoliša u Republici Hrvatskoj trebaju se navesti seljačka ekonomija, odnosno tradicionalna poljoprivreda koja stvara organski, razgradivi otpad, te industrijska ekonomija, poljoprivreda koja prilikom proizvodnje stvara štetne i nerazgradive otpadne tvari (Cifrić, 2002: 93 – 95). Najbolja alternativa ovim dvjema ekonomijama bila bi ekološka, odnosno biološka ili organska poljoprivreda. Pokret za organsku ili biološku poljoprivredu učenjaci diljem svijeta razvijaju još od četrdesetih godina prošlog stoljeća. Njezini su planovi sukladni sa nacrtom održivog razvoja zato što podrazumijevaju što ekonomičniju i kvalitetniju proizvodnju sukladno sa prirodnim procesima ekosustava. Krajnji cilj ekološke poljoprivrede je održanje ravnoteže i kvalitete okoliša za buduće generacije (Cifrić, 2002: 96; Supek, 1972/1978:187 – 191). Cifrić ističe kako su upravo industrijalizacija poljoprivrede, utjecaj gradskog i industrijskog otpada te posljedice prekograničnog zagađivanja najveći problemi ugroženosti seoskog okoliša u Republici Hrvatskoj. Cifrić navodi ujedno i pozitivne i negativne učinke zagađivanja okoliša na Hrvatsku: kao negativne navodi ugrožavanje biološke raznolikosti, dugoročni utjecaj na uvjete gospodarskog razvoja, promjenu estetske ljepote krajolika te troškove uklanjanja zagađenja ili sanacije područja. Pozitivni učinci zagađivanja okoliša promatraju se sa sociološkog gledišta te ubrajaju osnivanje ekoloških udruga, institucionalne promjene, razvoj ekološke poljoprivrede, utjecaj na ekološku edukaciju te povećanje ekološke osviještenosti. (Cifrić, 2002: 88 – 116).

Diskutabilno je može li se uopće govoriti o pozitivnim učincima zagađivanja okoliša, ili tek o pozitivnim aspektima negativnih posljedica. Jasno je da su pozitivni učinci zagađivanja okoliša zapravo dugo anticipirani odgovori na temeljite i trajne probleme koji su nastali dugoročnim iskorištavanjem i zagađivanjem prirode. Morali bismo se upitati, kada ne bismo bili suočeni sa prevažnim pitanjima opstanka svog živog svijeta na planeti Zemlji, kolika bi se važnost pridala ekološkoj naobrazbi i životu prema nacrtima održivog razvoja?

2. Ekološka kriza

Promatrajući odnos čovjeka i prirode, morali bismo govoriti o tročlanom odnosu iliti o čovjeku, njegovu djelovanju i prirodi. Time rečeno, kriza globalnih razmjera podrazumijeva cjelinu biološke reprodukcije čovječanstva, način proizvodnje i potrošnje čovjeka te zagađivanje i uništavanje ekosustava kao temeljni izvor ekološke krize (Supek, 1972/1978: 17). Čitav problem u tom odnosu započinje ljudskim pretjeranim iskorištavanjem resursa i nepovratnim zagađivanjem okoliša, ne dovodeći u pitanje mogućnosti i potrebe prirodnog okoliša. Kriza do koje je došlo radi ispuštanja štetnih, otpadnih tvari u prirodu, za biljne i životinjske vrste očituje se u stalnom porastu broja ugroženih vrsta. Samim time dolazi i do nestašice namirnica potrebnih čovjeku za život i resursa potrebnih mu za proizvodnju. Osim toga, nagle i značajne klimatske promjene povećavaju učestalost prirodnih katastrofa, a zagađenost vode, tla i zraka izravno i neizravno, bilo u obliku akutnih, kroničnih bolesti ili velikih pandemija, prijete čovjekovom zdravlju. Pa prema tome, u kolikoj mjeri je čitav niz promjena i problema u okolišu stvoren od strane čovjeka i društva, utoliko se i posljedice u disbalansu ekološke ravnoteže tiču čovjeka i društva (Cifrić, 1989: 29, 182).

Iako je gomila ekoloških promjena u Svijetu već dugi niz godina sveprisutan problem, uopće postojanje ekološke krize počinje se adresirati tek šezdesetih godina prošlog stoljeća. U *Poruci iz Mentona*, prvi puta objavljenoj u svibnju 1971. godine, stručnjaci različitih područja znanosti o okolišu iz različitih krajeva svijeta udružili su se kako bi upozorili na postojeće probleme i predložili moguća rješenja. Kao jedan od problema navode kvarenje okoliša u obliku kemijskog, industrijskog, ali i organskog zagađivanja prirode. Ljudska potreba za tehnološkim i znanstvenim napretkom, ne uzimajući u obzir štetne posljedice za prirodni okoliš, još je opasniji izvor kvarenja okoliša. Sljedeći problem predstavlja nepovratno iscrpljivanje prirodnih resursa i štetno ispuštanje sintetičkih materijala kao posljedica industrijalizacije. Za čovjeka to predstavlja prijetnju velikih razmjera jer nestašica hrane i resursa vodi ugrožavanju opstanka živog svijeta. Posljednji ekološki problem naveden u *Poruci iz Mentona* jesu razorna oružja korištena u ratne svrhe. Autori *Poruke* upozoravaju na krucijalnost poduzimanja sljedećih radnji: tehnološka otkrića i novi sistemi naoružanja koji nisu neophodni za život zabranjeni su ili smješteni u moratorij; postojeća tehnologija mora biti korištena u svrhu očuvanja ili očišćenja ekosistema; moraju se konstruirati humani planovi i programi osmišljeni radi smanjivanja porasta pučanstva; mora se pronaći način ukidanja ratova i nuklearnih naoružanja (Cifrić, 2002: 7; Supek, 1972/1978: 267 – 273). *Poruka iz Mentona* upućena je Organizaciji ujedinjenih naroda te je 1972. u Stockholmu, godinu dana nakon njezine objave održana prva Konferencija

očuvanja okoliša Ujedinjenih naroda. Na toj konferenciji prihvaćeni su savjeti dani u *Poruci*, ali umjesto da su ponuđena moguća rješenja, pružena su opravdanja za postojanje navedenih izvora ekoloških problema. Ipak, tada je prvi puta osmišljen i pokrenut Program Ujedinjenih naroda za okoliš¹ koji se revidira svakih dvadeset godina.

Moguća rješenja za navedene probleme zapravo i nisu trajni odgovori na krizna pitanja s kojima smo suočeni, već nužni koraci prema očuvanju prirodnog okoliša. Supek ističe kako čovjek u tadašnje doba svo svoje povjerenje u vlastitu sigurnost daje u ruke tehničkim rješenjima, što je vidljivo čak i danas kada se još uvijek traga za nekim jednostavnim i revolucionarnim rješenjima ekoloških problema i promjena koje je stoljetno zagađivanje okoliša donijelo. »Istina je, za ovu evoluciju nema "tehničkih rješenja", ali postoje socijalna rješenja. Socijalna rješenja koja znače radikalne promjene u ljudskom odnosu prema proizvodnji, načinu života, održavanju biološke egzistencije i reprodukcije, sistemu društvenih vrednota i, konačno, prema društvenoj organizaciji. Štoviše, ove promjene ne mogu biti samo lokalne ili nacionalne, već moraju biti planetarne, jer su pitanja ljudskog opstanka nedjeljiva kao i sama Zemlja na kojoj živimo.« (Supek, 1972/1978: 11). Pitanja zaustavljanja zagađivanja i očuvanja prirodnog okoliša mogu se riješiti samo u okviru društvene stvarnosti te je ekološku krizu kao takvu, prikladnije imenovati socijalno-ekološkom krizom. Dakle, način na koji će pojedina društva i države rukovoditi okolišem utječe na očuvanje ekosustava, ali je istovremeno i odraz spremnosti i sposobnosti države. Od tuda dolazi potreba za strategijama održivog razvoja koje su danas središnja tema razgovora svih konferencija o očuvanju okoliša.

2.1. Život u skladu sa održivim razvojem

Svi ciljevi održivog razvoja mogu se predstaviti kao ravnoteža između tročlanog odnosa čovjeka, čovjekova djelovanja i prirode. Jednostavnije rečeno, održivi razvoj predstavlja rast i razvoj svih aspekata čovjekovog života u skladu sa mogućnostima i potrebama prirodnog okoliša odnosno ekosustava. Ono za pojedinog čovjeka predstavlja njegov individualni trud uložen prema sprječavanju daljnjeg gomilanja štetnog otpada u prirodi. Kao takav, život u skladu sa okvirima održivog razvoja svakako mora biti podržan od strane autoriteta i vlade, bilo to javnim isticanjem važnosti pojedinačnog djelovanja ili poticanjem na recikliranje i održavanje čistoće prirodnog okoliša. Kompleksnost održivog razvoja sastoji se u tome da on

¹ Na 27. sjednici Upravnog vijeća UNEP-a odlučeno je o njegovom preimenovanju u UN-ovu Okolišnu skupštinu

podrazumijeva svakodnevni rad svakog pojedinca, svih udruga i organizacija te konačno, svijeta u cjelini.

Dvadeset godina nakon prve konferencije o očuvanju i zaštiti okoliša, još veći je pritisak stavljen na spremnost i sposobnosti Organizacija ujedinjenih naroda. U vremenu proteklom između dvije konferencije potpuno se izmijenila percepcija o ekološkim problemima i prilično je porasla ekološka osviještenost. Važno je napomenuti da čak ni tada nisu sve države poticale promjene prema ekološko odgovornom ponašanju. Tek na konferenciji Ujedinjenih naroda u Rio de Janeiru 1992. godine osmišljen je prvi nacrt za djelovanje u skladu sa održivim razvojem (Pravdić, 1992: 394). Posljednja konferencija o okolišu 2012. godine, također održana u Rio de Janeiru predložila je »ojačavanje okolišne komponente održivog razvoja« te je prozvala UNEP specijaliziranom agencijom za okoliš.²

Strategije održivog razvoja trebale bi se provoditi prema konceptu magičnog trokuta koji je usmjeren na promjene na razini okoliša, gospodarstva i društva. Magični trokut održivog razvoja sastoji se od ciljeva usmjerenih ka očuvanju okoliša i zaštiti ekosfere, ekološkoj stabilnosti u gospodarskom razvoju te pravednoj raspodjeli životnih šansi ljudima. Sve tri dimenzije trokuta međusobno surađuju i nadopunjuju se te sukladno tome nesklad jedne dimenzije utječe i na svaku ostalu. Iz zajedničkog djelovanja triju navedenih dijelova slijede strategije zaštite okoliša na ekološkoj, gospodarskoj i sociološkoj razini. Prema sličnim kriterijima bi trebala djelovati Strategija održivog razvoja Republike Hrvatske (Cifrić, 2002: 150 – 152).

Mogli bismo navesti vanjske i unutarnje pretpostavke strategije zaštite okoliša u Republici Hrvatskoj. Unutarnje pretpostavke strategije za održivi razvoj podrazumijevaju političko i društveno stanje, socijalne konflikte poput nezaposlenosti i perspektive mladih te sve jače posljedice globalizacije na društvo i okoliš. Vanjski poticaji strategija došli su kao rezultat globalizacijskih procesa umrežavanja sve većeg broja država i društava. Pritisak drugih zemalja i organizacija definirajući je uzrok razvijanja strategije za Hrvatsku (Cifrić, 2002: 155 – 157). Održivi razvoj u Hrvatskoj potaknut je ne toliko vlastitim planovima Hrvatske vlade i stanovništva, koliko striktnim zahtjevima i uputama organizacija susjednih zemalja i Europske Unije. »Održivi razvoj za Hrvatsku je proces dvojake tranzicije: nužne prilagodbe kompleksnom svijetu i samosvojne nacionalne perspektive. Taj ambivalentan problem promišlja se u odnosu okoliša i održivog razvoja. Zato je veoma važan racionalan odnos prema

² Mzoe.gov.hr/

prirodnoj baštini, tehnološkoj insuficijentnosti i socijalnim činjenicama, naročito konzumu i stilu življenja.« (Cifrić, 2002: 10). Na sjednici Hrvatskog sabora održanoj sedmog srpnja 2017. godine iznesena je Strategija zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine.³ Iznijeli su aktivnosti i mjere koje kao cilj imaju zaštitu prirode i očuvanje bio raznolikosti Republike Hrvatske. Predviđaju da će poštivanjem ovih načela ostvariti viziju o podizanju ekološke svijesti i ekološki odgovornog ponašanja. Također, u Zagrebu su 2019. godine Zagrebački Holding i podružnica Čistoća građanima počeli dostavljati vrećice za odvajanje bio otpada te plastične i metalne ambalaže.

2.2. Percepcija ekoloških problema

Između različitih generacija znakovito se mijenja način i kvaliteta svakodnevnog života. Time se neupitno stvara i generacijski jaz u pogledu načina razmišljanja i percipiranja postojećeg stanja u društvu. Tek šezdesetih godina dvadesetog stoljeća javio se sveopći porast interesa za kvalitetom svakodnevnog života. Sve do tada, ljudi su živjeli u političkim i socijalnim okvirima, rijetko propitkujući nametnute im ciljeve i vrijednosti. Taj novi izgled društva značajni sociolozi poput Anthony Giddensa, Jürgen Habermasa i Ulrich Becka nazvali su postindustrijskim društvom ili društvom rizika. Dok se za Giddensa rizik nalazi u »nepriznavanju (...) nezavisnog postojanja« društvene strukture, ono je prema Becku imenovano rizičnim društvom zato što sve rapidniji tehnološki i industrijski napredak sa sobom donosi često nepredvidive ekološke opasnosti poput zagađivanja i uništenja prirodnog okoliša te ugrožavanja živog svijeta (Spasić, 2004: 204 – 284). Beckov koncept rizičnog društva u suvremenoj sociologiji često je kritiziran upravo zato što je usmjeren pretežito na ekološku perspektivu u promatranju društvenih činjenica postindustrijskog društva, no taj rizik nužno uključuje i stvaranje itekako važnih društvenih pokreta.

Taj je novi oblik društva okarakteriziran činjenicom da su sva društvena pitanja, poput kulture, religije i osobne sreće, sada ujedno i pitanja politike. Tih godina, kao pokušaj ponovnog preuzimanja kontrole nad vlastitim životom, javlja se i sve veći broj društvenih pokreta poput feminističkih, rasnih, vjerskih, pa i ekoloških. Zahvaljujući rastućem utjecaju masovnih medija,

³ Na temelju članka 11. stavka 2. Zakona o zaštiti prirode (Narodne novine, br 80/13.) Hrvatski sabor na sjednici 7. srpnja 2017. donio je Strategiju i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine.

društvenim pokretima postalo je lakše promovirati vrijednosti koje zastupaju i time se ukorijeniti, usidriti u svakodnevnicu ljudi (Spasić, 2004: 204 – 210).

Usporedno sa porastom zanimanja za svakodnevno te pojačanim pokušajima ekoloških pokreta i organizacija, važnost je stavljena na podizanje ekološke osviještenosti. Potpuno je jasno da je ekološka svijest određujući preduvjet daljnjeg života na Zemlji u skladu s okvirima održivog razvoja. Ekološka osviještenost sadrži socijalnu bit jer »pretpostavlja spoznaju o stanju društva i prirode i o uzrocima toga stanja; spoznaju da treba zaštititi prirodu od daljnjeg propadanja upotrebom preventivnih i kurativnih sredstava.« (Cifrić, 1989: 32). Međutim, ono predstavlja samo nužan korak prema stvarnoj promjeni. Ono što slijedi je ekološko ponašanje koje determinirano ne samo osviještenošću već i čovjekovim ekonomskim, biološkim, društvenim i drugim potrebama (Cifrić, 1989: 208). Kako bi ljudi naučili ispunjavati svoje potrebe, poštujući pritom zahtjeve okoliša, treba poduzeti nekoliko važnih koraka. Za početak, treba povećati medijsko obavještavanje o svim aktualnim činjenicama vezanima za ekološke probleme i njihove izvore, u čijem smjeru se kreću i ekološki pokreti. Još bitniji korak ka podizanju ekološke osviještenosti jest poticanje odgovornog ponašanja već od malih nogu, kroz odgoj i obrazovanje. To bi značilo da se edukacija o održivom razvoju mora ukomponirati u odgojne mjere i obrazovni sustav, a to bi bilo potaknuto naporima Vlade. Podizanje ekološke svijesti mora se poticati kao što se potiče i podizanje nacionalne svijesti, jer ono i jest dio poštivanja i očuvanja prirodne baštine Hrvatske.

2.3. Sociološka relevantnost ekoloških problema

Od brojnih socioloških pristupa proučavanju ekoloških problema i ekološke krize, Cifrić u svojem doprinosu razumijevanju održivog razvoja navodi dvije perspektive. Evolucionistički pristup tehnološkoj revoluciji suprotstavlja ideju socijalno-ekološke evolucije čije odredište predstavlja skladan odnos čovjeka i prirode. Drugim riječima, evolucionizam u promatranju ekoloških problema zalaže se za djelovanje u skladu sa održivim razvojem, gdje je čovjek ujedno i stvarajući akter u prirodi i stvoren od strane prirode. Sociokulturni pristup, s druge strane, polazi od pretpostavke da je pojam prirode socijalni i kulturni konstrukt, a to bi značilo da je sam pojam prirode kao i čovjekov odnos prema okolišu izravan rezultat mogućnosti i potreba unutar određenog društva ili kulture. Odnos čovjeka i prirode danas se »shvaća najčešće kao konfliktno stanje, tj. socijalno(civilizacijski) prouzročena “ekološka kriza”. Dodali bismo svakako: socijalnoekološka kriza.« (Cifrić, 2002: 32 – 37).

Prema tome, kao znanstveno društvena disciplina čiji zadatak je prepoznati, analizirati, predstaviti i predvidjeti društvene fenomene, sociologija ima dužnost educirati čovječanstvo o izvorima aktualnih problema i načinima sprječavanja istih. Glavni doprinos sociologije podizanju ekološke osviještenosti i rješavanju ekoloških problema jest upravo provođenje empirijskih istraživanja sa ciljem pomnijeg razumijevanja čovjekove percepcije vlastite uloge te uloge vladinih i nevladinih organizacija i udruga. Ta istraživanja, kao odraz postojećeg društvenog i političkog stanja neke zajednice moraju biti reprezentativna te kao takva svima dostupna na pregled.

2.4. Percepcija ekoloških problema kod studenata Sveučilišta u Zagrebu

Promatrajući percepciju ekoloških problema u Republici Hrvatskoj, može se uočiti kako postoji ogroman broj stranih i domaćih teorijskih radova. No, dok su strana empirijska istraživanja temeljita i brojna, svakako se mora poraditi na provođenju istraživanja percepcije i ekološke osviještenosti mladih ljudi u Hrvatskoj i Zagrebu. Sljedeća istraživanja, kronološki prikazana, provedena su u razdoblju od osamdesetih do kraja devedesetih godina prošlog stoljeća. Kao takva, prikazuju ekološke stavove studenata riječkog i zagrebačkog sveučilišta, ali i srednjoškolaca toga doba. Sljedeći zadatak hrvatskih sociologa mora biti daljnje provođenje empirijskih istraživanja.

U sklopu djela »Ekološka svijest mladih« iz 1987. godine, u Zavodu za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu Ivan Cifrić i Benjamin Čulig proveli su empirijsko istraživanje anketnim upitnicima na uzorku od 250 zagrebačkih studenata i 250 zagrebačkih srednjoškolaca. Središnji problemi koji se istražuju su »percepcija zagađivanja i ugrožavanja prirode i čovjekove okoline, percepcija problema rasta u suvremenom društvu, percepcija o sirovinama i energiji a posebno o korištenju atomske energije, percepcija uloge tehnike i znanosti u rješavanju ekoloških problema, percepcija osnovnih vrijednosti karakterističnih za industrijsko i onih karakterističnih za postindustrijsko društvo, percepcija uloge »subjektivnih snaga« u rješavanju ekoloških problema i generalni odnos prema prirodi i zaštiti okoline« (Sekulić, 1988: 126). Rezultati istraživanja pokazali su da 90 posto ispitanika smatra kako je zagađivanje okoliša ogroman problem za Republiku Hrvatsku, a 93 posto smatra kako je ono velik problem u cijelom svijetu. Nadalje, postavlja se pitanje političkog i društvenog angažmana gdje je pokazano da 97,2% ispitanika podržava ekološke pokrete čiji cilj je zaštita okoliša. Od društvenih i političkih organizacija udruga koje mogu pomoći prilikom rješavanja ekoloških

problema 77,4% ispitanika bira inicijative građana, 76% bira organizacije udruženog rada, 75,8% opredjeljuje se za organe vlasti, 75,4% za Savez socijalističke omladine, a samo 41,8 % opredjeljuje se za crkvu. Ovi rezultati pokazuju koliki uistinu značaj zagrebački studenti i srednjoškolci pridaju službenim organizacijama hrvatskog društva. Što se tiče ekološke svijesti u proizvodnom odnosu, 50,7% ispitanika opredjeljuje se za korištenje tehnologije koja pogoduje zaštiti okoline po cijeni gubitka broja radnih mjesta, 31,7% nije dalo odlučan odgovor, a samo 17,6% ispitanika opredjeljuje se za daljnji razvoj tehnologije usprkos vjerojatnom zagađivanju. Zaključno sa radom autori dolaze do tri temeljna tipa ili koncepta ekološke svijesti. Društveno nefundirani ekološki koncept odnosi se na ispitanike koji su svjesni postojanja ekoloških problema, ali ne i njihovih izvora, odnosno socijalnog konteksta postojećih problema. Sljedeći, protehnički koncept nasuprot granica rasta podrazumijeva granice rasta uz pomoć tehnike, u suprotnosti sa fenomenološkim konceptom ekološke ravnoteže. Posljednji osmišljeni koncept odnosi se na tehnološko-ekološki pesimizam nasuprot etno-tehnološkom optimizmu, a uključuje ispitanike koji prednost daju društvenim promjenama i razvijanju tehnologije prije nego ekološkim problemima (Sekulić, 1988: 126 – 129).

Sljedeće istraživanje percepcije studenata provedeno 1992. godine pod projektom »Socijalno ekološki aspekti razvoja« Krešimira Kufrina uzima slučajan reprezentativan uzorak od 547 studenata zagrebačkog i riječkog sveučilišta. Empirijsko istraživanje provedeno anketnim upitnikom sadrži pet osnovnih pretpostavki i ciljeva analize kojima se pokušalo ispitati općenite stavove ispitanika o ekološkim problemima »kroz viđenje odnosa između prirodnog, socijalnog i (posredujućeg) tehničkog sustava«, kako se konstruiraju i »strukturiraju stavovi o nekim konkretnijim, »klasičnim« ekološkim temama i problemima«, utvrditi ispitanikovu percepciju o vlastitoj spremnosti za ekološki angažman, procijeniti »odnos između stavova o konkretnijim ekološkim problemima i općeg stava o odnosu čovjeka i prirode« te »odnos općih i konkretnijih stavova o ekološkoj problematici te spremnosti na ekološko angažiranje« (Kufirin, 1996: 5). Rezultati istraživanja pokazali su da su studenti u velikoj mjeri svjesni ekoloških problema i vlastite uloge u stvaranju istih.

Što se tiče općenitog stava ispitanika, približno sedamdeset posto ispitanika opredjeljuje se za tvrdnje naturalističke pozicije, sljedeće su mehanicističke tvrdnje o važnosti tehnologije prilikom razvoja čovječanstva, a najmanje ispitanika slaže se sa antropocentrističkim shvaćanjem svijeta u kojemu je priroda potpuno podređena čovjeku. Postavljajući tvrdnje o konkretnim problemima, pokazalo se da samo 12,6% ispitanika podržava razvoj Hrvatske neovisno i usuprot potrebama okoliša, dok se velika većina slaže da ne bismo smjeli nastaviti

»razvoj pod svaku cijenu«. Rezultati istraživanja sljedećeg polazišta, spremnosti na ekološki angažman, pokazali su da je najmanja volja prisutna u spremnosti za politički angažman, dok sklonost istraživanju problema i uključenosti u ekološke organizacije iznosi značajnih 60-70%. Zaključno sa istraživanjem Kufrin upozorava na učestalu promjenu instrumenata tokom istraživanja te predlaže pornije nadograđivanje upotrebljivanih instrumenata. Veliki problem u provođenju anketnih upitnika je samo definiranje pojmova danih ispitanicima na razmatranje, poput ekološke svijesti i proekološkog djelovanja. Iako nije uspio dati jasan uvid u odnos općenitih i konkretnih ekoloških stavova te odnos čovjekove percepcije i njegove spremnosti za djelovanje, dao je doprinos razumijevanju samih stavova i spremnosti. Općeniti stavovi, konkretni stavovi te spremnost na angažman ispitanika pokazali su se prilično »proekološki« usmjereni (Kufrin, 1996: 1 – 17).

Dva navedena istraživanja pokazuju da su mladi ljudi itekako svjesni postojećih problema u okolišu. Veliki postotak ispitanika pokazao je i zanimanje za daljnjim ekološkim educiranjem te vlastitim angažmanom prema očuvanju i zaštiti okoliša. Međutim, zbog starosti provedenih istraživanja i činjenice da je svakodnevni život od tada postao još ubrzaniji, postoji potreba za još temeljitijim istraživanjima.

3. Možemo li zaštititi okoliš?

U djelu »Okoliš i održivi razvoj« objavljenom prije osamnaest godina(2002), Cifrić govori kako će »tek iduća generacija osjetiti ekološke posljedice o kojima se danas govori i ozbiljnije shvatiti potrebu promjene svakodnevnog ponašanja u gospodarstvu, kućanstvu na radnom mjestu, itd.« (Cifrić, 2002: 128). Predviđa kako će se, za početak, zagađenje globalnih razmjera očitovati ne samo trenutnim, već u dugogodišnjim posljedicama poput velikih prirodnih katastrofa i bolesti. Sljedeća pretpostavka je da će zbog globalizacije različitih razvoja, pa i razvoja ekološke krize, Hrvatska osjetiti velike klimatske i ekološke promjene. Osim toga, gospodarske, tehnološke i znanstvene izvore zagađenja u Hrvatskoj bit će teško kontrolirati zbog nedovoljne gospodarske, ali i političke razvijenosti (Cifrić, 2002: 132 – 133).

Iduća generacija o kojoj Cifrić govori već živi i aktivno djeluje u svijetu. Sve pretpostavke o budućnosti koje su donesene od znanstvenika o okolišu već se realiziraju. Svakim danom u medijima možemo vidjeti prirodne katastrofe uzrokovane klimatskim promjenama kao što su

primjerice globalno zatopljenje, učestali požari i potresi te izumiranje biljnih i životinjskih vrsta. Možda najveći poziv na buđenje je upravo epidemija korona virusa koja je ove godine zahvatila cijeli svijet. Usprkos svim teorijskim i empirijskim naporima, ali i biološkim znakovima koji upućuju na nužnost promjene, čini se da je naš napor prema životu u skladu s potrebama okoliša tek počeo.

»Posljedice zagađivanja ljudi primjećuju tek onda kad one imaju neposredni katastrofalni oblik – veliki pomor riba u rijekama, izbijanje raznih bolesti ili pojave gušenja kod većeg broja ljudi – ali ih slabo primjećujemo kao trajne i spore procese čiji štetni učinak neki gotovo uzimaju kao »prirodnu smrt« prirode ili ljudi. (...) Zato, kad je riječ o ekološki problemima održanja ljudske vrste, neophodno je uvesti ne samo minimalne uvjete pod kojima je čovjek sposoban da se održi, nego i pojam kvaliteta života, to jest izvjesne humane i estetske kriterije života, pokojima se čovjek u načinu svojeg života uzdiže iznad čisto biološke sfere životarenja.« (Supek, 1972/1978: 82)

Zaključak

U nekoliko proteklih desetljeća, značajni akademski i znanstveni naponi uloženi su u razumijevanje ekoloških problema i čovjekova djelovanja na prirodni okoliš. Otkad se počelo govoriti o ozbiljnosti ekološke krize i nužnosti poštivanja zahtjeva života u skladu s održivim razvojem, članice međunarodnih organizacija sastajale su se kako bi raspravljale o aktualnim problemima u okolišu te donijele moguće planove usmjerene prema očuvanju okoliša. Prema uzoru i uputama tih organizacija i Vlada Republike Hrvatske periodički donosi višegodišnje planove.

Način na koji vladine organizacije i ekološki pokreti upućuju stanovnike o problemima u okolišu i mogućim rješenjima istih, uvelike određuje čovjekovu percepciju ekoloških problema i spremnost na djelovanje. Rezultati empirijskog istraživanja percepcije zagrebačkih studenata i srednjoškolaca iz 1987. godine pokazali su tri vrste ispitanika s obzirom na njihovu percepciju problema. Prva grupa ispitanika je svjesna ekoloških problema, ali ne i izvora tog problema, ispitanici druge grupe podržavaju granice rasta i razvoja čovječanstva uz pomoć tehnike, a treća grupa daje potpunu prednost razvoju društva i tehnike nad ekološkim problemima. Istraživanja provedena na zagrebačkom i riječkom Sveučilištu 1992. godine pokazala je slične rezultate, gdje je najzastupljenije naturalističko shvaćanje problema, zatim mehanicističko te je zadnje antropocentričko shvaćanje. Rezultati oba istraživanja pokazala su da ispitanici najviše povjerenja u rješavanju ekoloških problema imaju u ekološke pokrete, a najmanje u političke organizacije. Također, spremnost na djelovanje unutar neke organizacije pokazala se većom kod nevladinih udruga.

Napredak prema sprječavanju zagađivanja okoliša zahtjeva angažman političkih, ali još više socijalnih organizacija. Ako pretpostavimo da je točno do sada prikazano, čovjekovo povjerenje je više orijentirano ka društvenim, ekološkim pokretima nego političkim, vladinim organizacijama. U oba slučaja angažman podrazumijeva educiranje stanovnika o aktualnim ekološkim problemima, poticanje ekološke osviještenosti te predlaganje uputa za ekološki odgovorno ponašanje. Taj zadatak nije jednostavan jer ne zahtjeva samo trenutno rješenje, već svakodnevni, dugogodišnji rad i konstantnu edukaciju. S obzirom na to da smo sve očiglednije suočeni sa posljedicama ekoloških promjena, potrebno je provoditi još mnoga istraživanja načina na koji ljudi percipiraju probleme u okolišu te značaj njihovog osobnog djelovanja.

Popis literature

1. Cifrić, I. (1989.) »Socijalna ekologija: prilozi zasnivanju discipline«, Zagreb: Globus
2. Cifrić, I. (2002.) »Okoliš i održivi razvoj: ugroženost okoliša i estetika krajolika«, Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta, 2002. – Razvoj i okoliš: biblioteka časopisa »Socijalna ekologija«
3. Kufirin, K. (1996.) »Ekološki stavovi i spremnost za ekološki angažman«, *Socijalna ekologija*, 5(1), str. 1 – 20. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/141414>
4. Pravdić, V. (1992.) »Morskim putem od Stockholma do Rio de Janeira«, *Socijalna ekologija*, 1(3), str. 387 – 397. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=208826
5. Republika Hrvatska: Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, *UNEP – Program Ujedinjenih naroda za okoliš*. Preuzeto s: <https://mzoe.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug-4925/medjunarodna-suradnja/unep-program-ujedinjenih-naroda-za-okolis/1134> (datum pristupa stranici: 8. rujna 2020.)
6. Sekulić, D. (1988.) »Ivan Cifrić, Benjamin Čulig, Ekološka svijest mladih«, *Revija za sociologiju*, 19(1-2), str. 126 – 129. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=229533
7. Spasić, I. (2004.) »Sociologije svakodnevnog života«, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Biblioteka Societas
8. Strategija i akcijski plan zaštite prirode Republike Hrvatske za razdoblje od 2017. do 2025. godine (2017.), *Narodne novine*, br. 1712, 21. srpnja 2017. Preuzeto s: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_07_72_1712.html
9. Supek, R. (1972./1978.) »Ova jedina Zemlja: idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju?«, Zagreb: SNL
10. Visković, N. (1997.) »Stablo i čovjek«, *Socijalna ekologija*, 6(4), str 401 – 422. Preuzeto s: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=208826